

УДК 323.1(477):930.85

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v056.2025.2>

А. В. Бондарєв

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2763-8939>*аспірант кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІДЕЙНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ Й ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНСТВА У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО

Постановка проблеми. У контексті триваючих процесів переосмислення національної ідентичності постає потреба повернення до інтелектуальної спадщини мислителів, які зуміли поєднати історичний аналіз із філософсько-політичним баченням нації. Одним із таких авторів є Іван Лисяк-Рудницький – історик, політолог і публіцист, чия концепція націогенезу стала спробою системного осмислення українського досвіду в європейському контексті. Актуальність проблеми зумовлена тим, що його підхід дає змогу побачити український національний проект не як замкнену етнічну чи культурну категорію, а як динамічний процес історичного самотворення, в якому поєднуються соціальні, політичні й моральні чинники.

Погляди І. Лисяка-Рудницького не лише розкривають джерела української політичної модерності, а й ставлять під сумнів лінійні схеми націєтворення, властиві класичним європейським моделям. Водночас недостатня увага до філософсько-методологічних аспектів його концепції у вітчизняній науці призводить до спрощеного її трактування – переважно як історіографічної реконструкції. Проблема полягає у необхідності розкрити глибинну структуру його мислення, що поєднує історичну рефлексію з політичною антропологією, гуманістичною філософією нації та ідеєю свідомої історичної дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття дослідження українського націогенезу значно збагачилося. Класичні історіографічні реконструкції та порівняльні теоретичні роботи намагаються вписати український досвід у ширший європейський контекст. Праці істориків-синтетиків С. Плохія та Я. Грицака дають широкий фон соціальної трансформації, але лишають відкритими механізми переходу від культурної єдності до політичної суб'єктності. Теоретичні підходи до націонізму та націй у Г. Касьянова відкрито ставлять питання про ролі інтелектуальних конструктів («винайдених традицій») і культурних дискурсів. Лисяк-Руд-

ницький сам у своїх есе фактично передбачив багато з того, що пізніше вважатимуться ключовими темами теорій нації.

Формулювання мети статті: аналізу теоретико-методологічних та ідейних засад концепції націогенезу Івана Лисяка-Рудницького, а також з'ясування її значення для розуміння процесів формування української національної свідомості та політичної думки XIX–XX століть.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формулюючи власну схему аналізу націогенезу, Іван Лисяк-Рудницький чітко розрізняє два рівні існування спільноти – етнічний («народ») і політичний («нація»). Народ, за його визначенням, є етнічною одиницею, тобто історичною спільнотою, об'єднаною мовою, культурою, побутом і територією. Нація ж, навпаки, має політичну природу. Вона постає тоді, коли ця спільнота набуває свідомості власної суб'єктності та волі до самостійного політичного життя. Учений наголошує, що «народ» і «нація» – не тотожні поняття, бо відповідні суспільні явища виникають у різні історичні епохи. Народ – це підґрунтя, на якому формується нація як політична надбудова [4].

У трактуванні І. Лисяка-Рудницького нація – це передусім спільнота свідомості й волі, а не сукупність осіб, об'єднаних етнічною подібністю чи мовою. Автор переносить акцент із природних, «примордіальних» чинників національної єдності на волю та свідомісний вимір, який формується історично. Учений підкреслює, що зникнення або деградація еліти фактично означало «смерть нації». Саме еліта, будучи обмеженою верствою, виступала носієм національної самосвідомості, яка здатна артикулювати політичну й культурну ідентичність народу. Через поразки, асиміляцію чи моральне виснаження еліт народ втрачав інтелектуальний центр, що забезпечував йому історичну суб'єктність [5].

Водночас у добу модерності відбувається демократизація нації внаслідок розширення її соціальної бази до рівня всього народу. Модерна

нація – це вже не привілей еліти, а результат усвідомленої участі громадян у спільному політичному проєкті. «Це розширення соціальної бази, – пише автор – робить «смерть» новітньої нації малоймовірною, якщо не станеться справжнього геноциду» (Лисяк-Рудницький, 1994 с. 38). Такий підхід І. Лисяка-Рудницького свідчить про модерне розуміння нації автором як результату історичної діяльності політично-усвідомленого суспільства.

І. Лисяк-Рудницький виділяє три головні фази розвитку українського націогенезу, які охоплюють шлях від занепаду козацької державності до початку ХХ століття: шляхетська епоха (від занепаду козацької державності до 1840-х років); народницька епоха (1840–1880-ті роки); модерністична епоха (від 1890-х до початку Першої світової війни). Кожен із цих етапів, на думку автора, позначений власними соціальними носіями національної ідеї та особливим співвідношенням між культурною і політичною свідомістю. Від шляхетського патерналізму через народницький романтизм до модерністичного раціоналізму український національний рух поступово переходив від етнокультурних форм самоусвідомлення до політичного самоствердження.

Водночас І. Лисяк-Рудницький наголошує, що на відміну від західноєвропейських народів, де національний розвиток мав безперервний характер, український досвід визначався частими розривами та втратами провідних верств. Політична спадкоємність існувала лише фрагментарно у діяльності окремих груп, як-от боярсько-шляхетських кіл, що влилися до козацтва, чи нащадків козацької старшини, які стали рушійною силою національного відродження ХІХ століття. Дослідник наголошує, що реальна історична традиція українського народу була недостатньою для формування суцільної національної ідентичності, тож її доповнювали свідомо сконструйовані компоненти історичної пам'яті [4].

Найяскравішим прикладом такої інтелектуальної побудови він вважав концепцію Михайла Грушевського про безпосередній зв'язок між Київською Руссю та модерною українською нацією. І. Лисяк-Рудницький слушно зауважував, що цей підхід передбачає не просте відтворення минулого, а його реконструкцію як символічного ресурсу для національної легітимації. У цьому контексті він фактично сформулював ідею, що згодом була розвинена Е. Гобсбаумом як теорія «винайденої традиції». І. Лисяк-Рудницький випередив західних теоретиків націоналізму, продемонструвавши, що український націогенез є не лише історичним процесом,

а й результатом свідомої культурно-політичної творчості.

Наголошуючи на сконструйованому характері історичної тяглості, дослідник тим самим підводить до глибшої проблеми – несталості історичної послідовності українського націогенезу. Саме потреба у «винайдених традиціях» стала наслідком того, що реальні історичні зв'язки часто переривалися або втрачалися. Іван Лисяк-Рудницький наголошує на особливості й трагізмі українського націєтворчого процесу, який пронизаний серією глибоких розривів. Дослідник констатує, що між ключовими етапами українського історичного буття відсутня пряма історична тяглість. Здобутки та традиції попередніх поколінь не переходили природним шляхом до наступних, а тому кожне нове покоління українців змушене було «починати наново» процес політичного та культурного самоутвердження [5].

На цій підставі І. Лисяк-Рудницький робить висновок: перервність української історичної традиції стала причиною політичної незрілості суспільства. Український народ не зміг сформувати стійку систему цінностей і політичної відповідальності. В історичному процесі це виявлялося у непослідовності та схильності до спонтанних вибухів замість інституційного поступу. Головною проблемою стає не брак історії, а нездатність суспільства зберегти її безперервність. Саме ця історіософська інтерпретація дозволяє Лисяку-Рудницькому пояснити, чому українська нація, попри свою культурну зрілість, тривалий час залишалася політично несамостійною.

Ще задовго до революційних подій початку ХХ століття, у добу національного пробудження, українська політична думка формувалася в тісному зв'язку з ширшим східноєвропейським контекстом. Провідники руху ХІХ століття не сприймали визвольну боротьбу України як ізольований процес чи вузько національний проєкт. Вони розуміли її як частину спільного історичного зусилля народів Східної Європи, спрямованого проти деспотизму, соціального гноблення та імперського централізму [2].

Іван Лисяк-Рудницький підкреслював, що ці діячі – від Кирило-Мефодіївського братства до представників народницької інтелігенції – вірили у моральну місію України. Її визволення мало не лише національне, а й цивілізаційне значення. Борючись за власну свободу, Україна, на їхню думку, допоможе і росіянам, і полякам позбутися негативних рис своєї політичної традиції – авторитаризму, нетерпимості, соціальної кастовості. Саме в цьому інтернаціональ-

ному ідеалі визволення через взаємне моральне оновлення полягала суть українського федералізму XIX століття. Федералістична концепція, яка стала підвалиною української політичної думки аж до 1917 року, поєднувала в собі дві лінії: прагнення до власної автономії та віру у визвольний потенціал усієї Східної Європи [6].

У цьому історичному контексті постать Тараса Шевченка постає як духовний злам і моральна революція українського національного руху. І. Лисяк-Рудницький слушно зауважував, що у творах Т. Шевченка немає детально розробленої політичної програми, однак у цьому й не полягала його місія. Як духовний провідник свого народу, Т. Шевченко стоїть у ряду пророків давньої традиції. Подібно до біблійних постатей, він не стільки пропонував реформу, скільки виголошував моральне одкровення. Його поезія стала основою нового типу національної свідомості, в якій поєдналися біль поневолення і віра у відродження, народна емоція і висока етична вимогливість. Саме через Т. Шевченка, підкреслював І. Лисяк-Рудницький, українська ідея вперше отримала форму морально-політичного маніфесту, який перевищив рамки літератури і став символічним початком модерного українського націогенезу.

Із Шевченкового пророчого культу постала нова духовна орієнтація українського руху, що надало національній ідеї соціальну й культурну глибину. У тісному зв'язку з народом стояв культ рідної мови, яке сприймалося не лише як засіб спілкування, а як носій її пам'яті та світогляду. Саме народництво відкрило мовну та етнічну єдність усіх українських земель, з'єднавши розпорошені осередки місцевого патріотизму в ширшу концепцію національної цілісності. Це відкриття мало величезне історичне значення. Воно стало передумовою постання модерної української національної свідомості, яка спершу утвердилася у сфері культури, а згодом набрала і політичного змісту [3].

Саме завдяки мові, на думку німецького філософа Йоганна-Готфріда Гердера, спільнота здатна вийти за межі природного стану, усвідомити власну неповторність і перетворитися на справжню націю. Народ, який плекатиме свою мову, розвиваючи на ній освіту, культуру та науку, тим самим формує ґрунт для політичної самосвідомості. Втрата ж рідної мови, за Гердером, призводить не лише до культурної деградації, а й до духовного занепаду – до стану, який він називав «варварством» [1].

Ці погляди особливо промовисто переграються з українським досвідом XIX століття, коли саме мова стала осердям національного

відродження. В українському народницькому русі утверджувалася гердерівська ідея, що мова є символом історичної тяглості, морального єднання та політичного пробудження нації. Саме через культивування рідного слова українці перетворювали культурну єдність на передумову модерного національного самоствердження.

Від доби Шевченка та Кирило-Мефодіївського братства соціальний елемент став невід'ємною компонентою української політичної ідеї. Протест проти соціальної кривди в українській думці завжди лунав поруч із протестом проти національного поневолення. Ця подвійність національного й соціального визвольного імпульсу збереглася у всіх подальших фазах розвитку українського руху. На межі XIX–XX століть, традиційний народницький соціальний ідеал набув соціалістичної форми. І. Лисяк-Рудницький із певною іронією зазначав: «Молодше покоління української інтелігенції стало майже поголовно соціалістичним. Можна тут навіть говорити про своєрідну ідеологічну моду, яка в багатьох випадках залишалася тільки поверховим і минулим молодечим захопленням» [6 с. 93]. Втім, за цією зовнішньою захопленістю стояли глибокі соціально-економічні реалії. На цьому ґрунті визрівала українська соціал-демократія, яка намагалася поєднати ідеали соціальної справедливості з національним визволенням.

Поряд із динамічним зростанням соціальної свідомості українського руху визрівала й низка внутрішніх суперечностей, що мали далекосяжні наслідки. Найсуттєвішим із них було незбалансоване співвідношення між соціально-економічним і національним елементами ідеології. Українські соціалісти, перейнявши загальні формули марксизму, так і не змогли належно інтегрувати їх у власний історичний і політичний контекст. Марксизм ігнорував національний вимір визвольної боротьби, зводячи її до конфлікту класів і економічних структур. Для українців, які жили в умовах соціального та національного гніту така редукція була неприйнятною. Проте значна частина інтелігенції, захоплена універсалістичними ідеями соціалізму, не змогла сформулювати власну, національно зорієнтовану версію соціальної доктрини [9].

Як наслідок, у мисленні багатьох молодих українських соціалістів виникла внутрішня неузгодженість, яку І. Лисяк-Рудницький називав «неперетравленою мішаниною формул спрощеного марксизму та наївного романтичного патріотизму». Цей світогляд поєднував ідеї класової боротьби з емоційною вірою у визвольну

місію українського народу. Символом такої подвійності став образ «революційного юнака», у якого в одній кишені лежить Комуністичний маніфест, а в іншій – Кобзар. Молоде покоління соціалістів було найбільш енергійною, але й найбільш суперечливою силою українського життя початку XX століття. Їх вирізняла емоційна побудливість і потужна віра в ідеали, але бракувало політичного реалізму та інтелектуальної дисципліни [6].

Попри це, саме соціалістичний модернізм став тією фазою, коли український рух вийшов за рамки культурництва й почав формувати політичну ідеологію, здатну артикулювати інтереси широких соціальних верств. Він символізував перехід від морального гуманізму народництва до раціональної політичної організації модерної нації. Цей процес, на думку І. Лисяка-Рудницького, і визначив траєкторію українського націогенезу на початку XX століття.

Унаслідок перервності та несталості політичної традиції українська нація ввійшла в модерну епоху без сформованої соціальної бази, здатної підтримати процес політичного самовизначення. І. Лисяк-Рудницький наголошує, що національно свідоме українство у своїй суті було рухом меншості. Українська національна ідея залишалася переважно елітарним явищем, притаманним вузькому колу інтелігенції. Селянські маси, попри свою етнічну однорідність і культурну самотність, не пройшли стадії модерної політичної мобілізації. І. Лисяк-Рудницький у своїй роботі «Роль України в новітній історії» так описує цю ситуацію: «Бувши наскрізь українськими всіма своїми об'єктивними, етнічними прикметами, вони ще не встигли набратися модерної національної свідомості й залишалися політично назагал аморфні» [7].

Водночас представники вищих соціальних верств, які могли б стати провідниками національного руху, здебільшого були зрусифіковані й ототожнювали себе з російською нацією. Виняток становили лише поодинокі діячі, свідомо включені в український інтелектуальний процес. Таким чином, український націогенез на початку XX століття поставав як асиметричний і соціально розшарований процес. З одного боку – етнічна маса без політичної артикуляції, з іншого – вузьке коло інтелектуалів, які намагалися виробити модерну ідентичність без масової підтримки. Саме ця диспропорція, на думку І. Лисяка-Рудницького, є прямим наслідком історичних розривів, що ослабили тяглість українського державницького досвіду.

Попри обмеженість політичної участі мас, соціальні передумови для розширення наці-

онального руху поступово визрівали. Найсприятливіший ґрунт для національної ідеї, сформувався серед середніх верств суспільства – заможного селянства, сільської інтелігенції та зародкової міської дрібної буржуазії. Саме ці групи виявилися найбільш відкритими до нових соціальних і політичних ідей, поєднуючи традиційну етнічну культуру з модерними формами економічного і громадського самоствердження. Національна ідея поступово виходила за межі вузької інтелігентської ініціативи, набуваючи характеру ширшої культурно-громадської мобілізації. Розширення соціального підґрунтя українського руху спричинило і збагачення його ідейного змісту. У межах національного середовища з'являлися різні підходи до розв'язання політичних і соціальних питань, однак між цими течіями не виникало руйнівних антагонізмів [9].

В українському русі зберігався високий ступінь внутрішньої згоди щодо головних принципів свого існування. Його учасників єднало прагнення до соціальної справедливості й політичної свободи, але без революційного фанатизму, який характеризував частину російського визвольного руху. Українські діячі намагалися поєднати ідею радикальної соціальної реформи з поміркованістю та гуманізмом. Особливо важливим елементом цього світогляду стала ідея федералізму, яку українські мислителі розглядали як компромісну форму політичного самовизначення. Федералістична програма мала на меті забезпечити українцям культурну автономію, політичне самоуправління та гарантії розвитку національного життя без радикального розриву з імперським центром. Український рух поступово набував модерного та політичного характеру, зберігаючи морально-гуманістичний зміст і орієнтацію на демократичні цінності [9].

Однак царська адміністрація тлумачила будь-які спроби культурного чи політичного самовираження українства як безпосередню загрозу існуванню імперії. Вона розгортала системну політику придушення національної свідомості, яка включала в себе цензурні обмеження та ліквідацію громадських об'єднань. Водночас українцям, які демонстрували лояльність, влада щедро пропонувала кар'єрні можливості, державні посади та матеріальні винагороди. Такий подвійний механізм – репресій і заохочень – створював атмосферу морального компромісу й внутрішнього роздвоєння в середовищі освічених верств, значна частина яких, прагнучи вижити, свідомо йшла на русифікацію. Саме ця ситуація, заклала трагічну амбівалентність української інтелігенції: між

національним обов'язком і спокусою імперської кар'єри, між культурним служінням і соціальною адаптацією [10].

Ця внутрішня суперечність української провідної верстви проявилася з особливою гостротою в період революційних подій 1917–1921 років. Саме тоді, за спостереженням Івана Лисяка-Рудницького, українство вперше в новітній історії отримало шанс перетворити культурну націю на політичну. Однак цей шанс не був реалізований у повному обсязі. Аналізуючи причини поразки національно-визвольних змагань, дослідник наголошує на двох фундаментальних моментах. По-перше, завдання державного будівництва випало виконувати не переконаним самостійникам, які тривалий час розвивали ідею політичної незалежності, а радше федералістам, що звикли мислити в межах імперської логіки. Їхня віра у можливість демократичного оновлення Росії не дозволила вчасно усвідомити потребу у власному суверенному політичному просторі.

По-друге, процес формування модерної української нації відбувався із суттєвим політичним запізненням. Як зазначав І. Лисяк-Рудницький: «...процес кристалізації модерної нації відбувався на Україні з політичним запізненням ... українцям довелося зіткнутися з проблемою державного будівництва.., коли вони тільки почали виходити з умов аморфної етнічної маси» [8, с. 11]. Таким чином, поразка визвольних змагань мала не лише військові чи зовнішньополітичні причини, а й глибинно соціально-історичні. Українська еліта не мала достатньо політичного досвіду та внутрішньої солідарності, необхідних для консолідації держави. Це, за І. Лисяком-Рудницьким, стало черговим проявом історичної закономірності – розриву традиції й запізнення націогенезу, що протягом століть визначали драматизм українського історичного процесу.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна стверджувати, що концепція націогенезу Івана Лисяка-Рудницького становить одну з найпослідовніших і найглибших спроб осмислення українського історичного процесу. У центрі його підходу – ідея свідомої історичної дії як рушійної сили перетворення етнічної спільноти на політичну націю. Учений переконливо доводить, що національна ідентичність не є даністю, а витворюється внаслідок культурного, інтелектуального й морального зусилля суспільства, спрямованого на самоусвідомлення та політичну організацію. Розглядаючи український досвід у ширшому східноєвропейському контексті, І. Лисяк-Рудницький виявляє його трагічну особливість – розрив історичної тяглості, переривання держав-

ницьких традицій та постійну потребу у «винайденні» власної історичної пам'яті.

Окремо підкреслено значення соціального виміру національного руху. Середні верстви – інтелігенція, заможне селянство, міська буржуазія – стали його соціальним осердям, тоді як інтелектуальна еліта намагалася гармонізувати суперечність між соціальними та національними ідеалами. Водночас подвійність становища української інтелігенції між імперською лояльністю й національним служінням сформувала особливу морально-політичну амбівалентність, що визначила подальшу динаміку української ідентичності у XX столітті. Таким чином, концепція І. Лисяка-Рудницького пропонує інтерпретацію українського націогенезу як частини європейського процесу становлення модерних націй. Його думки дають змогу не лише зрозуміти минуле, а й осмислити сучасні виклики розвитку української національної ідентичності у контексті глобальних культурно-політичних трансформацій.

Література

1. Ljuboja D. Herder's ideas and the Pan-Slavism: A conceptual-historical approach. *Pro & Contra*, 2018, Vol. 2, No. 2, P. 67–85. DOI: <https://doi.org/10.33033/rc.2018.2.67>
2. Грицак Я. Нариси історії модерної України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 1996. 400 с.
3. Казакевич О. М. Українська мова як чинник формування модерної нації у європейському контексті (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 – історія України / О. М. Казакевич. Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2018. 36 с. УДК 94(477):81 «18/19».
4. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму : монографія. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
5. Лисяк-Рудницький І. Зауваги до проблеми «історичних» та «неісторичних» націй. Історичні есе : в 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 37–38.
6. Лисяк-Рудницький І. Інтелектуальні початки нової України. Між історією і політикою : Статті на теми української історії та політичної думки. Мюнхен : Сучасність, 1973. 320 с. С. 20.
7. Лисяк-Рудницький І. Роль України в новітній історії. Між історією і політикою : Статті на теми української історії та політичної думки. Мюнхен : Сучасність, 1973. 320 с. С. 20.
8. Лисяк-Рудницький І. Четвертий універсал та його ідеологічні попередники. Історичні есе : в 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 11.
9. Mace, J. E. Socialist and Communist Models. *Ukrainian Statehood in the Twentieth Century: Historical and Political Analysis*. Kyiv : Political Thought, 1996. P. 3–38.
10. Плохий С. Брама Європи : Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.

Анотація

Бондарев А. В. Теоретико-методологічні та ідейні виміри національної свідомості й політичної думки українства у творчій спадщині Івана Лисяка-Рудницького. – Стаття.

У статті здійснено комплексний аналіз теоретико-методологічних і світоглядних засад концепції націогенезу Івана Лисяка-Рудницького, одного з найвпливовіших українських інтелектуалів ХХ століття. Розкрито, як учений осмислював співвідношення між етнічною спільнотою («народом») і політичним суб'єктом («нацією»), підкреслюючи, що нація постає не з етнічної спільності як природного факту, а внаслідок історично свідомої політичної дії. Показано, що для І. Лисяка-Рудницького націогенез – це не лише еволюційний процес, а складна взаємодія соціальних, культурних і політичних чинників, у межах якої формується модерна ідентичність. Простежено еволюцію української політичної думки в контексті трьох етапів розвитку нації – шляхетського, народницького й модерністичного, – із визначенням провідних соціальних носіїв, ціннісних орієнтирів та ідейних домінант кожного з них. Особливу увагу приділено проблемі перервності історичної тяглості українського державницького досвіду, яку мислитель вважав головною причиною політичної незрілості нації. Указано, що внаслідок розривів між поколіннями еліт і тривалого бездержавного стану український народ змушений був неодноразово «винаходити» власні традиції, відновлюючи історичну пам'ять як основу символічної єдності. У статті розкрито соціально-політичні аспекти розвитку українського руху ХІХ – початку ХХ століття, його поступ від культурницьких ініціатив до ідеологічно структурованих форм політичної дії. Детально проаналізовано суперечності українського соціалізму, який, перейнявши універсалістські принципи марксизму, не зміг створити власну програму, що відповідала б національним потребам. Показано роль соціалістичного модернізму у становленні політичної ідентичності українства та наголошено на значенні середніх верств суспільства – заможного селянства, інтелігенції й міської дрібної буржуазії – як соціальної бази модерного національного руху. Окремо проаналізовано феномен моральної амбівалентності української інтелігенції, змусленої балансувати між імперською лояльністю та національним служінням. Через цей вимір виявлено глибинні причини складності українського політичного мислення.

Ключові слова: Іван Лисяк-Рудницький, націогенез, національна свідомість, українська політична думка, модерна нація.

Summary

Bondariev A. V. Theoretical, methodological and ideological dimensions of national consciousness and political thought of Ukrainians in the creative heritage of Ivan Lysiak-Rudnytskyi. – Article.

The article provides a comprehensive analysis of the theoretical, methodological, and philosophical foundations of Ivan Lysiak-Rudnytskyi's concept of nation-building. It explains how the author understood the relationship between the ethnic community ("people") and the political subject ("nation"), emphasizing that a nation does not arise naturally from an ethnic group but through conscious historical and political action. Lysiak-Rudnytskyi viewed nation-building as a complex interaction of social, cultural, and political factors that shape modern identity. The evolution of Ukrainian political thought have three main stages of national development – noble, populist, and modernist – identifying their main social actors, value orientations, and ideological features. Special attention is given to the problem of discontinuity in Ukraine's historical state tradition, which scientist considered the main reason for the nation's political immaturity. It is shown through breaks between generations of elites and the long absence of statehood. The Ukrainian people had to "reinvent" their own traditions many times, restoring historical memory as a basis of symbolic unity. The article also examines the socio-political aspects of the Ukrainian movement of the 19th and early 20th centuries, which transit from cultural initiatives to ideologically organized forms of political activity. The contradictions of Ukrainian socialism are analyzed in detail. The study highlights the role of socialist modernism in forming the political identity of Ukrainians and the importance of the middle social classes – wealthy peasants, intellectuals, and urban petty bourgeoisie – as the foundation of the modern national movement. A separate focus is placed on the moral ambivalence of the Ukrainian intelligentsia, who were forced to balance between imperial loyalty and national commitment. Through this perspective, the article reveals the deep roots of the complexity of Ukrainian political thinking in the process of forming modern national consciousness.

Key words: Ivan Lysiak-Rudnytskyi, nationogenesis, national consciousness, Ukrainian political thought, modern nation.

Дата надходження статті: 24.10.2025

Дата прийняття статті: 05.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025